

Prioriterade prejudikatfrågor 2024

Prioriterade prejudikatfrågor

Riksåklagarens uppgift som åklagare i Högsta domstolen syftar till att få fram en enhetlig och tydlig praxis i rättsliga frågor av betydelse för åklagarverksamheten. Till ledning för vilka rättsliga områden som från åklagarsynpunkt bör prioriteras har Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten gemensamt listat ett antal aktuella prejudikatfrågor.

Områden där praxis saknas

Penningtvätt

• Näringspenningtvätt

För straffansvar krävs att omständigheterna är sådana att det skäligen kan antas att åtgärden är vidtagen i penningtvättssyfte. Enligt förarbetsuttalanden är det för bestämmelsens tillämpning inte avgörande om egendomen härrör från brott eller brottslig verksamhet. Grunden för straffansvaret är i stället att gärningsmannen gör sig skyldig till ett klandervärt risktagande. Eftersom en penningtransaktion i sig normalt inte kan anses som något misstänkt bör det i regel föreligga någon kvalificerande omständighet för att en sådan transaktion skäligen ska kunna antas vara vidtagen i penningtvättssyfte. Som ett exempel på en sådan omständighet nämns sättet på vilket transaktioner genomförs. Vägledande uttalanden behövs om vilken typ av omständigheter som krävs för att kontotransaktioner skäligen ska kunna antas vara vidtagna i penningtvättssyfte.

Ekobrott

• Straffansvaret vid ekobrott i företag

Åtal för bokföringsbrott och skattebrott begångna i företag innefattar ofta ett påstående om att den tilltalade på grund av sin ställning som företrädare haft ett ansvar för företagets bokföringsskyldighet eller redovisningsskyldighet i fråga om skatt och avgift. Straffbestämmelserna om bokföringsbrott och skattebrott är dock utformade på ett sätt som inte förutsätter någon viss ställning för att straff-

ansvar ska bli aktuellt, men i vissa fall kan ställningen ha betydelse för att man ska kunna avgränsa kretsen av personer som kan drabbas av straffansvar. Det behövs vägledande uttalanden från Högsta domstolen om i vilka fall man bör falla tillbaka på ställningen för att göra den avgränsningen.

Vapenbrott

• Grovt brott eller brott av normalgraden?

Det finns behov av att bevaka praxis om start- och tårgasvapen (se dock ”De insmugglade tårgaspistolerna” NJA 2021 s. 759). Start- och tårgasvapen är vapentyper som regelbundet byggs om till skarpa vapen. Det kan behövas vägledning om hur många sådana vapen som behövs för att det ska bli grovt vapenbrott eller grov vapensmuggling.

Det behövs vidare vägledande uttalanden i frågan om rubricering av vapenbrott i de fall då någon vital men lättmonterad detalj, t.ex. ett tändstift/slagstift, saknas på ett vapen men vapnet enkelt kan återställas i brukbart skick. Frågan är om sådana vapenbrott – med hänsyn till övriga försvårande omständigheter – bör rubriceras som grovt brott trots att vapnen är (tillfälligt) obrukbara.

29 kap. 2 § brottsbalken

• Hedersrelaterad brottslighet

Den 1 juli 2020 infördes en ny straffskärpningsgrund i 29 kap. 2 § 10 brottsbalken som innebär att straffen skärptes för hedersrelaterad brottslighet. Om motivet för brottet varit att bevara eller återupprätta heder ska det ses som en försvårande omständighet vid bedömningen av straffvärdet. Det behövs vägledande uttalanden om hur stort genomslag ett utrett hedersmotiv bör ha vid bedömningen av straffvärdet.

Företagsbot

• Jämkning och eftergift

Den 1 januari 2020 genomfördes vissa ändringar av reglerna om företagsbot. Ändringarna innebar bl.a. att samordningen av straffpåföljd och företagsbot

numera ska ske när företagsboten bestäms. En särskild bestämmelse infördes i 36 kap. 10 § första stycket 2 brottbalken enligt vilken en företagsbot ska kunna jämkas om företagets ägare döms till påföljd och den samlade reaktionen på brottsligheten annars skulle bli oproportionerligt sträng. Enligt bestämmelsens andra stycke kan företagsboten efterges om det är särskilt påkallat. Vägledande uttalanden behövs om tillämpningen av bestämmelserna om jämkning och eftergift.

Skyddande av brottsling

• Tillämpningsområdets räckvidd

Enligt 17 kap. 11 § brottbalken ska de åtgärder som vidtagits gynna en annan brottslig person. Hur långt sträcker sig straffansvaret när gärningspersonen för huvudbrottet inte är identifierad eller när den person som är misstänkt för skyddande av brottsling tidigare varit misstänkt för huvudbrottet?

Barnfridsbrott

• Gradindelning och straffvärdebedömning

Den 1 juli 2021 infördes det nya gradindelade brottet barnfridsbrott i 4 kap. 3 § brottbalken. Barnfridsbrottet gör det straffbart att låta ett barn bevittna vissa uppräknade brott i 3, 4, 6 och 12 kap. brottbalken samt straffbara försök till de angivna brotten. Bevittna innebär att barnet ska ha sett eller hört de väsentliga delarna av brottet. Brottet förutsätter att barnet är närstående eller tidigare närstående till både gärningspersonen och målsäganden i grundbrottet (det bevittnade brottet). Relationen mellan gärningspersonen och målsäganden i grundbrottet saknar betydelse. Utvecklingen av praxis bör bevakas, särskilt när det gäller frågor om gradindelning och straffvärde. Det är vidare av vikt att bevaka om det behövs ett förtydligande angående tillämpningen av barnfridsbrottet och hur domstolarna tolkar rekvisitet "bevittnat".

Behövs tydligare eller ändrad praxis?

Ofredande

• Straffansvarets gränser

Det finns behov av praxis när det gäller ofredande genom elektronisk övervakning. Användande av spårningsutrustning vid brott i kriminella miljöer och vid brott i parrelation har ökat. Praxis ger inte någon klar ledning om var straffansvarets gränser går. Det finns därför behov av vägledande uttalanden om när brott fullbordas och kravet på gärningsmannens uppsåt.

Ofredande av barn

• Föräldrars straffria utrymme vid hedersrelaterad brottslighet

Den 1 juli 2020 infördes en ny straffskärpningsgrund i 29 kap. 2 § 10 brottbalken om brott som äger rum med heder som motiv. Ett beteende som är vanligt förekommande i en hederskontext är att målsäganden förföljs, bevakas och kontrolleras av familj och släktingar. Ett sådant hänsynslöst beteende bör kunna betraktas som ofredande under förutsättning att gärningen varit ägnad att kränka målsägandens frid på ett kännbart sätt. Enligt förarbetena till de senaste ändringarna i 4 kap. 7 § brottbalken ska bedömningen om gärningen är ägnad att kränka den utsattes frid på ett kännbart sätt göras utifrån de faktiska förhållandena i det enskilda fallet och med hänsyn till den enskilda målsäganden. Det finns behov av vägledande uttalanden när det gäller den intressekonflikt som kan uppstå mellan ett barns rätt till en personlig sfär och föräldrans ansvar enligt föräldrabalken, inte minst med anledning av att FN:s barnkonvention blev svensk lag den 1 januari 2020.

Hets mot folkgrupp

• Straffansvarets gränser

Anmälningar om hets mot folkgrupp på sociala medier är fortsatt vanligt förekommande. Domstolarnas praxis om vilka meddelanden som uttrycker straffbar missaktning varierar och inte heller åklagarnas bedömningar är enhetliga. Det finns behov av vägledning när det gäller hur misstänkta gärningar förhåller sig till yttrandefrihetens gränser som dessa framgår av regeringsformen och Europakonventionen.

Barnpornografibrott

• Gradindelning och straffvärde

I dagsläget spretar praxis när det gäller vilken grad av brottet som aktualiseras i förhållande till övergreppsmaterialets mängd och art samt gärningspersonens hanteringsform. Praxis är även oenhetlig när det gäller straffvärdet för grovt brott i förhållande till dessa omständigheter. Det finns behov av vägledning när det gäller vad som krävs för att ett barnpornografibrott ska bedömas som ringa, av normalgraden eller grovt samt beträffande straffvärdebedömningen vid grovt brott.

6 kap. brottsbalken

• Utnyttjande av barn för sexuell posering – konkurrensförhållandet till övriga sexualbrott

I fall där gärningspersonen genomför en sexuell handling med ett barn och samtidigt dokumenterar barnet kan gärningen vara straffbelagd enligt såväl bestämmelsen om utnyttjande av barn för sexuell posering som bestämmelserna om bl.a. våldtäkt mot barn eller sexuellt övergrepp mot barn. Samma sak gäller i de fall gärningspersonen förmår ett barn att företa eller tåla en sexuell handling och händelseförloppet dokumenteras.

När det gäller konkurrensförhållandet mellan brottet utnyttjande av barn för sexuell posering och våldtäkt mot barn respektive sexuellt övergrepp mot barn har frågan bedömts på olika sätt i rättspraxis. I förarbetena till lagändringen av 6 kap. brottsbalken som föranledde vissa ändringar i lagrummet per den 1 augusti 2022 överlämnades konkurrensfrågorna till rättstillämpningen, se prop. 2021/22:231 s. 43. Det finns därför behov av vägledning om kriterierna för när åtal för poseringsbrott ska dömas i konkurrens med åtal för andra sexualbrott.

Olaga intrång

• Gränsdragningen mellan brott av normalgraden och grovt brott samt konkurrens

Paragrafen om olaga intrång ändrades den 1 juli 2022. Det gjordes straffskärpningar för såväl normalgradsbrotten som de grova brotten. Kvalifikationsgrunder infördes för grovt brott; att intrånget har skett genom inbrott, har innefattat våld, hot om brottslig gärning, ofredande eller skada på egendom eller annars har

varit av särskilt hänsynslös eller farlig art.

Gränsdragningen mellan brott av normalgraden och grovt brott har kommit att utvecklas på ett sätt som inte är enhetligt i underrättspraxis. I vissa avgöranden har det varit tillräckligt att ett olaga intrång har skett genom inbrott för att bedöma gärningen som grovt brott. I andra fall har ett inbrott, ensamt eller tillsammans med mindre skador, bedömts som olaga intrång av normalgraden, inte sällan med hänvisning till att den integritetskränkning som en målsägande drabbas av vid ett intrång i en lokal, garage eller liknande inte kan jämföras med den integritetskränkning som ett bostadsinbrott innebär.

Även frågan om konkurrens har bedömts olika, om det ska dömas för grovt olaga intrång och stöld i konkurrens eller om det grova olaga intrånget ska konsumeras av tillgreppsbrottet. Frågan i det senare fallet är då om tillgreppsbrottet med hänsyn till det konsumerade grova olaga intrånget ska bedömas som grovt brott.

Det finns behov av vägledande uttalanden i dessa frågor.

Ny lagstiftning

Utvisning

• Nytt kapitel om utvisning p.g.a. brott

Den 1 augusti 2022 upphävdes det tidigare kapitlet i utlänningslagen om utvisning p.g.a. brott, 8 a kap., och ersattes av ett nytt kapitel. Ändringarna innebar bl.a. att utvisning på grund av brottets allvar ska kunna ske vid lägre straffvärden än tidigare, att det ställs högre krav på utlänningsens etablering i det svenska samhället för att han eller hon inte ska bli utvisad, att kravet på synnerliga skäl för utvisning när utlänningsen vistats länge i Sverige tagits bort samt att förbudet mot att i vissa fall utvisa den som kom till Sverige som ung – innan han eller hon fyllde 15 år och hade vistats här sedan minst fem år när åtal väcktes – tagits bort och ersatts med ett kvalificerat krav för utvisning. Vidare infördes en bestämmelse i vilken regleras hur återreseförbudets längd ska bestämmas.

Det finns behov av vägledande uttalanden om vad som gäller för utvisning av en person som kommit till Sverige före 15 års ålder och som vistats här i mer än fem år. Vidare finns det behov av vägledande uttalanden angående hur stark en anknytning/etablering måste vara för att den ska förhindra utvisning samt beträffande längden på ett återreseförbud när det funnits relativt stark anknytning till Sverige, men inte så stark att det hindrat utvisning.

Brott mot knivlagen

• Ändrade straffskalor och kvalifikationsgrunder för grovt brott

Den 1 juli 2022 ändrades straffskalan för uppsåtligt brott mot knivlagen av normalgraden till böter eller fängelse i högst ett år. Samtidigt infördes en rad omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om ett brott mot knivlagen är att anse som grovt. Numera döms till fängelse lägst sex månader och högst två år för grovt brott. Såväl frågan om påföljd för uppsåtligt brott mot knivlagen av normalgraden som gränsdragningen mellan brott av normalgraden och grovt brott har i underretspraxis kommit att utvecklas på ett sätt som inte är enhetligt. Det finns därför behov av vägledande uttalanden i dessa frågor.

Hedersförtryck

• Nytt brott

Den 1 juni 2022 infördes ett nytt brott, hedersförtryck, i 4 kap. 4 e § brottsbalken. För hedersförtryck döms till fängelse i lägst ett och högst sex år. Straffbestämmelsen är konstruerad på samma sätt som fridskränkingsbrotten. Det som skiljer brotten åt är att det för tillämpningen av brottet hedersförtryck förutsätts att det funnits ett hedersmotiv samt att det inte förutsätts att den som utsatts för brott är närstående till gärningspersonen. Det innebär att ett hedersförtryck som har begåtts av en till målsäganden närstående person automatiskt bör ha ett högre straffvärde än straffminimum eftersom det annars hade funnits anledning att istället åtala för ett fridskränkingsbrott med åberopande av 29 kap. 2 § 10 p. brottsbalken (heder som försvarande omständighet). Utvecklingen av praxis bör bevakas.

Av förarbetena framgår att regeringen ansett att det finns goda skäl för att såväl anstiftan som medhjälp till de enskilda brotten ska kunna ingå i en dom för hedersförtryck. Eftersom 23 kap. inte finns med i brottskatalogen i 4 kap. 4 e § brottsbalken blir det emellertid ytterst en fråga för rättstillämpningen att ta ställning till om så är fallet. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

Djurplågeri

• Grovt brott

Den 1 juli 2022 delades brottet in i två svårhetsgrader genom att det infördes en bestämmelse om grovt djurplågeri i 16 kap. 13 § andra stycket brottsbalken. Som skäl för att döma för grovt brott ska särskilt beaktas om gärningen har inneburit ett allvarligt lidande för djuret eller djuren, har omfattat ett större antal djur eller annars varit av särskilt hänsynslös eller farlig art. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

6 kap. brottsbalken

Den 1 augusti 2022 ändrades 6 kap. brottsbalken i en rad avseenden. Syftet med lagändringarna är att skärpa synen på våldtäkt och andra sexuella kränkningar. Vad gäller sexualbrott mot barn innebär lagändringarna att fler gärningar som sker på distans omfattas av bestämmelserna om våldtäkt mot barn

och sexuellt övergrepp mot barn. Vidare har i 6 kap. 10 § införts nya straffbestämmelser om sexuellt ofredande mot barn och grovt sexuellt ofredande mot barn. Beträffande sexualbrott mot vuxna målsägande höjs minimistraftet för våldtäkt från två till tre års fängelse. Vidare har distansbrotten införts i bestämmelsen. I 6 kap. 10 § har införts en bestämmelse om grovt sexuellt ofredande.

• **Våldtäkt mot barn och sexuellt övergrepp mot barn – distansbrott**

I och med lagändringen tas realtidskravet för sexuella handlingar mot barn bort. Straffansvaret för våldtäkt mot barn och sexuellt övergrepp mot barn utvidgas till att även omfatta den som på ett otillbörligt sätt förmår barnet att företa eller tåla en sådan sexuell handling som avses i respektive straffbestämmelse.

Vad gäller rekvisitet "förmår" framgår av propositionen att det ska finnas ett orsakssamband mellan gärningspersonens agerande och den sexuella handlingen men att redan subtila påtryckningar kan vara tillräckliga för att rekvisitet ska anses uppfyllt. Vidare framgår att det blir en bedömning i det enskilda fallet om hur lång tid som kan passera från gärningspersonens påtryckningar till dess att den sexuella handlingen genomförs.

En förutsättning för att agerandet ska vara straffbart är att det sker på ett "otillbörligt sätt". Enligt förarbetena ges rekvisitet en vidsträckt innebörd. När det gäller distansbrott mot barn anges löften om ersättning, antydan om avslöjande och att gärningspersonen utger sig för att vara någon annan som exempel på otillbörliga ageranden.

Precis som vid våldtäkt mot vuxna målsägande är dokumentation av gärningen inte en förutsättning för straffansvar. Det kan dock vara av vikt att få vägledning om vilken betydelse dokumentation av gärningen har för brottets rubricering och påföljd. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

• **Grovt sexuellt ofredande – kvalifikationsgrunder för grovt brott**

Straffbestämmelsen om sexuellt ofredande i 6 kap. 10 § brottsbalken är sedan den 1 augusti 2022 uppdelad i en bestämmelse som gäller brott mot barn under 15 år och en bestämmelse som gäller övriga fall. Vidare har ett grovt brott införts och straffskalan för brott av normalgraden skärpts. Enligt propositionen kan införandet av ett grovt brott leda till att domstolarna beaktar försvärande omständigheter i ökad utsträckning och till mer nyanserade bedömningar av straffvärdet. De omständigheter som enligt vad som anges i lagtexten särskilt ska beaktas vid bedömningen av om brottet är grovt är att flera personer har utsatt offret eller att gärningspersonen med hänsyn till offrets låga ålder eller någon annan omständighet har visat särskild hänsynslöshet. I propositionen lämnas vissa exempel på situationer där gärningspersonen ska anses ha visat särskild hänsynslöshet. En samlad bedömning ska emellertid alltid göras i det enskilda fallet. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

• **Våldtäkt – gränsdragningen mellan våldtäkt och koppleri**

Enligt förarbetena kan den nya lydelsen av 6 kap. 1 § brottsbalken också aktualiseras vid fysiska möten där gärningspersonen i möte med offret utövar påtryckning och förmår offret att senare, utan närvaro av gärningspersonen, utföra eller tåla en sexuell handling med en annan person. Det innebär att även vissa gärningar som i dag utgör exempelvis koppleri kan komma att bedömas som våldtäkt. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

Brott mot journalister

• **Ny straffskärpningsgrund**

Den 1 augusti 2023 infördes en ny straffskärpningsgrund i 29 kap. 2 § 11 brottsbalken. Det ska som försvärande vid bedömningen av straffvärdet särskilt beaktas om brottet begåtts mot en person på grund av att han eller hon eller någon närstående yrkesmässigt bedrivit nyhetsförmedling eller annan journalistik. Utvecklingen av praxis bör beaktas.

Brott mot tystnadsplikt

• Grovt brott

Den 1 augusti 2023 infördes en bestämmelse om grovt brott mot tystnadsplikt i 20 kap. 3 § tredje stycket brottsbalken. Som skäl för att döma för grovt brott ska särskilt beaktas om gärningen kunnat medföra allvarlig skada, avsett ett stort antal uppgifter eller annars varit av särskilt farlig art. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

Narkotikabrott

• Bedömning av straffvärdet vid överlåtelsesyfte

Ändringar av 1 § 2 st. narkotikastrafflagen trädde i kraft den 1 juli 2023. Då infördes en särskild straffskala för den som säljer narkotika eller annars befattar sig med narkotika som är avsedd att säljas. Straffet är i dessa fall fängelse i lägst sex månader och högst tre år. Minimistraffet om sex månaders fängelse träffar även försäljning av eller annan befattning med små mängder narkotika. Straffvärdet bör därefter öka i proportion till mängd och sort narkotika och med hänsyn till övriga omständigheter, så att narkotikabrott med koppling till försäljning bestraffas strängare än annan befattning med narkotika. Utvecklingen av praxis bör följas.

Involverande av en underårig i brottslighet

• Nytt brott

Den 1 juli 2023 trädde ett nytt brott i kraft kallat involverande av en underårig i brottslighet (16 kap. 5 a § brottsbalken). Straffet är fängelse i högst fyra år. För straffansvar krävs att gärningsperson-

ens handlande innebär att den unge involveras i brott eller brottslig verksamhet. Det krävs inte att gärningen innefattat tvång, vilseledande, övertalning eller liknande. Även om den unge deltar i brott eller brottslig verksamhet av fri vilja eller på eget initiativ kan ansvar föreligga för den som kan ha involverat den unge. Av förarbetena framgår att straffbestämelsen bör kunna överträdas såväl genom handling som genom underlåtenhet. Ingen tvekan råder om att underlåtenhet i vart fall i förhållande till vissa tillvägagångssätt, t.ex. anlitande, omfattas. Ansvar för underlåtenhet bör dock förutsätta att gärningspersonen befinner sig i en så kallad garantställning. Därutöver bör den som accepterar att någon under 18 år deltar i brott eller brottslig verksamhet som han eller hon är del av beroende på omständigheterna många gånger kunna hållas ansvarig för att ha involverat den unge i verksamheten genom handling. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

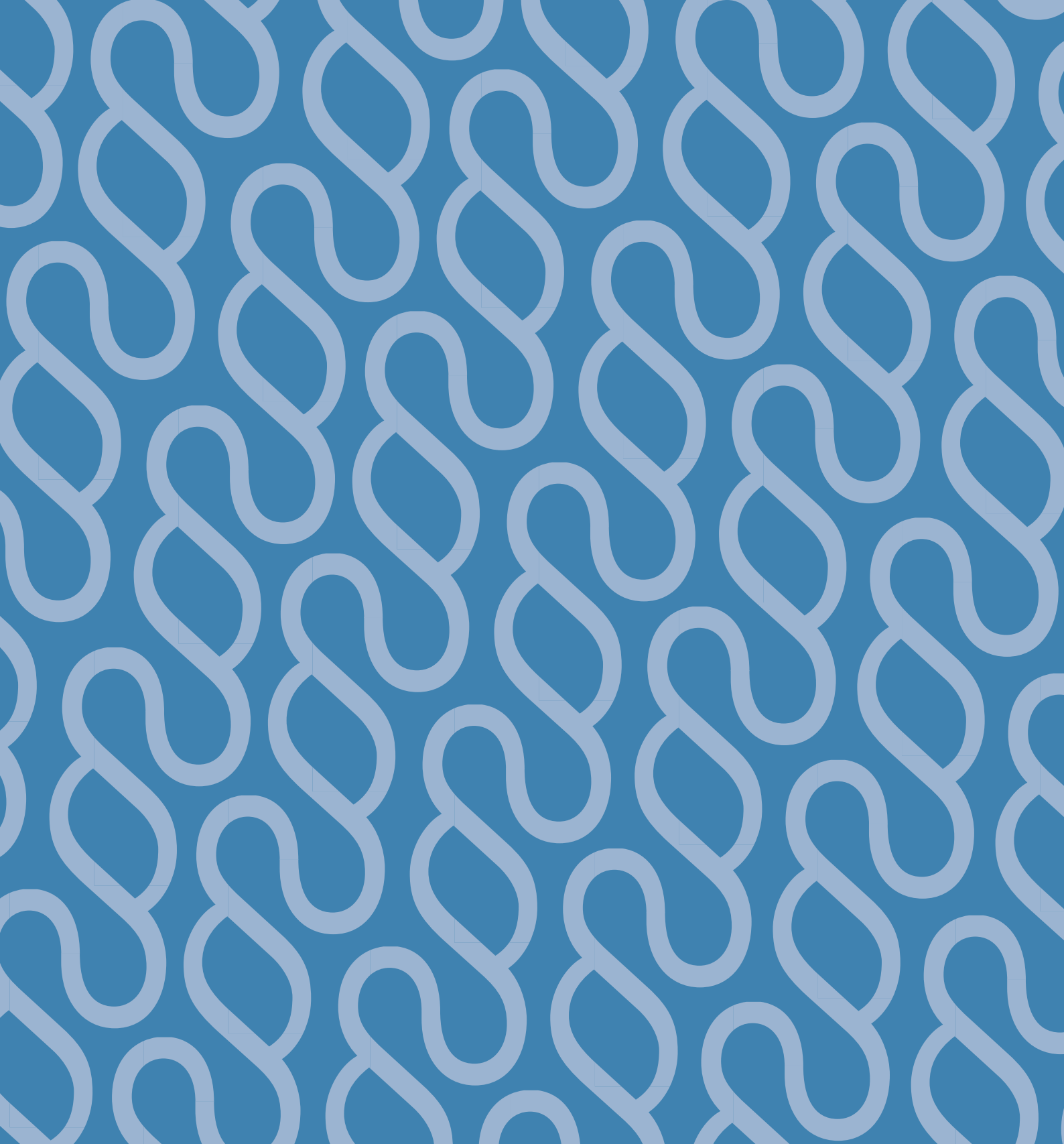
Vapenbrott

• Frågor om rubricering och straffmätning

Den 1 januari 2024 höjdes straffskalan för grovt vapenbrott från fängelse två–fem år till fängelse fyra–sju år. Samtidigt höjdes straffskalan för synnerligen grovt vapenbrott från fängelse fyra–sju år till fängelse sex–tio år. Slutligen höjdes maximistraffet för normalgradsbrottet från fängelse i tre år till fängelse i fem år. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

ÅKLAGARMYNDIGHETEN

Box 5553, 114 85 Stockholm
registrator@aklagare.se
www.aklagare.se